

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**Opatrovnictví dospělých – právní jednání osob se zdravotním
postižením**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Et Mgr. Zdeňka Vaňková

Vypracovala:

Marta Klváčková

Brno 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Opatrovnictví dospělých – právní jednání osob se zdravotní postižením“ zpracovala samostatně a použila jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně 20. 11. 2012

Marta Klváčková

Poděkování

Děkuji paní PhDr. Mgr. Zdeňce Vaňkové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat a věnovat tuto závěrečnou práci mému manželovi Jiřímu, který bohužel před nedávnem zemřel, ale v mém studiu mě podporoval a prožíval se mnou vypjaté situace. Také děkuji svým dětem, celé rodině a kolegyním za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytli při zpracování mé bakalářské práce a které si nesmírně vážím.

Marta Klváčková

Obsah

Úvod	3
1. <u>Vymezení základních pojmů</u>	5
1.1 Opatrovnictví dospělých	5
1.2 Právní jednání	6
1.3 Postižení	8
2. <u>Možné přístupy k osobám se zdravotním postižením</u>	9
2.1 Medicínský přístup	9
2.2 Sociální přístup	10
2.3 Právní terapie	11
3. <u>Přehled vybraných právních předpisů v oblasti opatrovnictví dospělých</u> ..	12
3.1 Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.	12
3.2 Občanský zákoník, Zákon č. 40/1964 Sb.	12
3.3 Občanský soudní řád, Zákon č. 99/1963 Sb.	13
3.4 Evropská úmluva o lidských právech	14
3.5 Deklarace práv mentálně postižených osob	14
3.6 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, č. 10/2010 Sb. m. s.	15
3.7 Liga lidských práv	16
3.8 Centrum advokacie duševně postižených	16
4. <u>Problémy vyplývající z nezpůsobilosti k právním úkonům</u>	17
4.1 Současná právní úprava	17
5. <u>Požadované změny a návrhy změn</u>	19
5.1 Způsobilost k právnímu jednání de lege ferenda (dle budoucího zákona)	20

5.2 Právní ochrana nesvéprávných	21
6. Empirická část	24
6.1 Cíle, metody	24
6.2 Kazuistiky jednotlivých případů	25
Závěr	39
Resumé	41
Anotace	42
Použitá literatura a zdroje	43

Úvod

Téma diplomové práce „Opatrovnictví dospělých – právní jednání osob se zdravotním postižením“ jsem si vybrala, protože jsem donedávna pracovala jako odborná referentka odboru sociálních věcí na úřadě obce s rozšířenou působností a se zdravotně postiženými se setkávala při své práci. Je sice pravdou, že mezi klienty osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům mnoho nebylo, ale tato problematika mne zajímá i z osobních důvodů.

Vlastní zkušeností se svým synem jsem se přesvědčila, že pokud mi opravdu záleží na tom, aby osoba, která není schopna v řadě případů sama adekvátně zhodnotit konkrétní situaci, důstojně fungovala, není vhodné ji oddělit od každodenní reality a učinit ji absolutně závislou na někom dalším.

Zbavit nebo omezit někoho způsobilosti k právním úkonům je velký zásah do života člověka. Je to citlivé téma a v posledních letech i dost diskutované téma. Dotýká se každodenního života jednotlivce. Je třeba při úkonu zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, hodnotit situaci individuálně, obezřetně a zkoumat a hodnotit tu křehkou a tenkou hranici.

Důležitým faktorem, který následuje po zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům je i ustanovení opatrovníkem tu nejvhodnější osobu, které opravdu záleží na daném opatrovanci. Opatrovník sice s přijetím této neplacené funkce skládá slib, ale upřímně, ne vždy se podaří nalézt toho správného a odpovědného člověka v okolí opatrovance.

Tak, jak se mění společnost, mění se i její přístup a náhled na osoby se zdravotním postižením. Trendem dnešní doby je snaha o začlenění těchto osob do běžného života. S tím souvisí i vývoj právních předpisů. Nacházíme se v době, kdy jsou nutné změny. Oblast opatrovnictví dospělých je v České republice upravena především Ústavou ČR, Listinou základních práv a svobod, Občanským zákoníkem a Občanským soudním řádem. Občanský zákoník ve své současné podobě neodpovídá potřebám a vede k porušování práv osob se zdravotním postižením. Výsledkem jsou situace, kdy dochází k neoprávněným zásahům do způsobilosti k právním úkonům těchto osob. Odborníci a organizace zabývající se touto problematikou se zasazují o zakomponování

potřeb a práv lidí se zdravotním postižením do připravované legislativní změny Občanského zákoníku. Cílem úprav je zajistit, aby nebyla porušována a omezována základní lidská práva.

1. Vymezení základních pojmů

1.1 Opatrovnictví dospělých

Opatrovnictví je vymezeno Občanským zákoníkem. Ten se v § 26 až § 30 zabývá zákonným zastoupením. Osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům soud ustanovuje opatrovníka.

Opatrovnictví můžeme rozdělit podle několika hledisek. Marečková, Matiaško¹ při dělení vychází z Občanského zákoníku. Dělí jej podle subjektu, který je výkonem opatrovnictví pověřen, na soukromé a veřejné opatrovnictví. A podle povahy pak na opatrovnictví řádné, zvláštní, kolizní a procesní.

Soukromý opatrovník. Jedná se o osobu, která má k opatrovanému soukromý nebo osobní vztah. Zákon preferuje příbuzenský vztah mezi opatrovníkem a opatrovancem, měl by mezi nimi být vzájemný vztah důvěry a respektu. Budoucí opatrovník musí splňovat podmínky stanovené v §27 Občanského zákoníku², s výkonem funkce musí souhlasit a složit slib do rukou předsedy senátu soudu. V případě, že soud dospěje k závěru, že navrhovaná osoba není vhodná, pak musí vyhledat jinou vhodnou osobu pro výkon funkce opatrovníka. Překážkou k výkonu opatrovnictví je např. střet zájmů, velká vzdálenost mezi bydlišti a situace, kdy opatrovník není s opatrovancem v kontaktu. V řadě případů bývá role opatrovníka formální a potřebný vztah nefunguje. Dalším problémem souvisejícím s výkonem soukromého opatrovníka je fakt, že opatrovnictví podle Zákona sociálních službách³ není sociální službou a opatrovníkovi za ni nenáleží odměna.

Veřejný opatrovník bývá ustanoven v situacích, kdy není možné určit soukromého opatrovníka. Mělo by se použít jen ve výjimečných případech. Soud ustanoví příslušný orgán místní správy a ten následně určí konkrétního zaměstnance k výkonu funkce veřejného opatrovníka. Souhlas této osoby s opatrovnictvím není třeba, jelikož výkon této funkce je povinností místní správy, jak uvádí Občanský zákoník v § 27.

---

¹ Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 128-133

² Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění

³ Zákon.č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, v platném znění

V praxi se často setkáváme s tím, že úředník tuto funkci vykonává nad větším počtem opatrovanců a mimo to zajišťuje ještě jinou agendu. Problémem je i neexistence metodiky výkonu veřejného opatrovníka a dále skutečná podpora opatrovanců.

Řádné opatrovnictví je upraveno v ustanovení § 27, odst. 2 Občanského zákoníku, který stanoví, že „... *zákonným zástupcem osoby, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům byla omezena, je soudem ustanovený opatrovník...*“

Zvláštní opatrovnictví. V § 29 Občanského zákoníku jsou upraveny podmínky pro funkci zvláštního (prozatímního) opatrovníka. Ten může být ustanoven „... *tomu, jehož pobyt není znám, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem...*“ Zákon dále zmiňuje možnost ustanovit opatrovníka, pokud existují „jiné vážné důvody“.

Kolizní opatrovnictví. Tento druh opatrovnictví řeší § 30 Občanského zákoníku. Vzniká, jestliže existuje střet zájmů a to „... *mezi opatrovníkem a osobou bez plné způsobilosti k právním úkonům nebo mezi různými osobami bez plné způsobilosti k právním úkonům, které zastupuje tentýž opatrovník...*“⁴

Procesní opatrovnictví. Jedná se o opatrovnictví pro průběh řízení. Procesní opatrovník zastupuje osobu jen v průběhu řízení, do doby, jež je osobě omezené nebo zbavené způsobilosti k právním úkonům ustanoven řádný opatrovník.

1.2 Právní jednání

Pojmem právní jednání bývá označována právní skutečnost, při které je chování v souladu s právní normou a je projevem vůle jednajícího. Současná právní terminologie používá termín právní úkon, ovšem nový Občanský zákoník jej nahrazuje pojmem právní jednání.⁵ Občanský zákoník v současném znění definuje v § 34: „... *právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují...*“ Jiná definice uvádí: „... *právní jednání (latinsky negotium) je druh právní skutečnosti, jejímž*

---

⁴ Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 128

⁵ tamtéž, s. 30

obsahem je právně relevantní projev vůle...“⁶ V citovaném článku je uveden výčet formálních náležitostí, které musí právní úkon obsahovat, aby mohl být platný. Musí se jednat o skutečný projev vůle, který je učiněn svobodně. Projev vůle musí být vážný, určitý a srozumitelný. Právní úkon je třeba uzavřít v náležité formě, nejčastěji se využívá písemná, v některých případech lze použít i notářský zápis. Velmi důležitým předpokladem platnosti právního jednání je pak způsobilost.

V právu rozlišujeme dva druhy způsobilosti a to: způsobilost k právům a povinnostem, označovanou jako právní subjektivita, a způsobilost k právním úkonům neboli svéprávnost. Na následujících řádcích uvádím jejich základní charakteristiky.

V Listině základních práv a svobod⁷ v článku 5 se uvádí: „... *každý je způsobilý mít práva...*“ Způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením. Má ji také počaté dítě, ovšem zde je podmínkou, že se musí narodit živé. Právní subjektivita zaniká smrtí fyzické osoby nebo rozhodnutím soudu, který osobu prohlásí za mrtvou.⁸

*„...způsobilost k právním úkonům je způsobilost vlastními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti. Je založena na rozumové a volní vyspělosti...“*⁹ Způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu vzniká zletilostí, tj. dosažením 18 let věku. Před dosažením zletilosti je možné způsobilost získat uzavřením manželství a takto získaná zletilost osobě zůstane i v případě zániku manželství nebo prohlášení o jeho neplatnosti. Zákon č.40/1964 Sb., Občanský zákoník, § 8: „... *nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené jejich rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku...*“¹⁰

---

⁶http://iuridictum.pecina.cz/w/Právní_jednání_ze_dne_28.1.2012

⁷ Zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod

⁸ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění, § 7

⁹ Madar, Z. a kol. Slovník českého práva. 1.vyd. Praha: Linde Praha, 1995, s. 1359

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění, § 9

1.3 Postižení

Postižení je obecný termín, který je těžké jednoduše definovat. Můžeme na něj nahlížet z více úhlů.

Zákon č. 108/2006 Sb., O sociálních službách definuje postižení jako „... *tělesné, mentální, duševní, smyslové nebo kombinované postižení, jehož dopady činí nebo mohou činit osobu závislou na pomoci jiné osoby...*“

Světová zdravotnická organizace, dále jen WHO, schválila v roce 2001 dokument nazvaný Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, který je známý pod zkratkou MKF. Největší přínos tohoto dokumentu spočívá v tom, že na situaci každého člověka nahlíží tak, že jeho zdravotní stav ho přivádí do různých situací a v některých z nich může být znevýhodněn.

2. Možné přístupy k osobám se zdravotním postižením

2.1 Medicínský přístup

Tento přístup klade důraz na individuální léčbu a rehabilitaci jako hlavní metodu, jak se vyrovnat s postižením. Situace, kdy postižený člověk zažívá znevýhodnění je chápána jako důsledek jeho handicapu a neschopnosti přizpůsobit se prostředí. Společnost očekává, že postižený se přizpůsobí a to s pomocí medicíny a psychologie. V politice státu se tento přístup projevuje zaměřením na jednotlivce a důrazem na poskytování zdravotní péče, rehabilitace a poskytování sociálních dávek. Osobám, které nejsou schopny se zařadit do běžného života určena výhradně osobám s postižením. Takový přístup však může vést k segregaci a vylučování postižených osob z většinové společnosti.

K osobám s duševní nemocí nebo mentálním postižením se politika založená na medicínském přístupu staví tak, že tyto osoby označuje za nebezpečné a snaží se o jejich izolaci od většinové společnosti. Výsledkem takového jednání jsou pak nedobrovolné hospitalizace a medicínské zákroky apod. Tyto postupy jsou hájeny jako nutné a ospravedlnitelné. Vztah lékaře a pacienta může vykazovat znaky dominance, povýšenosti a kontroly ze strany lékaře. Naopak pacient je v pozici pasivního závislého příjemce pomoci, který není schopen se sám rozhodnout. Z ekonomického hlediska dochází k tomu, že více peněz je směřováno do zařízení, která se o tyto osoby starají než do programů, které by umožnily samostatný život osobám s postižením v jejich komunitě.

Postižení lidé jsou vnímáni jako nezpůsobilí a vzniká potřeba ustanovit jim zástupce, který za ně bude rozhodovat. Výsledkem jsou zásahy do způsobilosti k právním úkonům osob s postižením a to formou jejího úplného zbavení nebo omezení. A dále je s tím spjata tzv. náhradní rozhodování.¹¹

---

¹¹ Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 33-36.

2.2 Sociální přístup

Sociální model vznikl v 70. letech 20. století jako reakce ze strany osob s postižením, kterým se nelíbil medicínský přístup. Podle tohoto přístupu se problém postižení neskrývá v jedinci, ale naopak spočívá ve společnosti. Ta není schopna se o postižené lidi postarat a zajistit jim potřebné služby tak, aby bylo jejich postižení zohledněno. Společnost tak fakticky vytváří postižení a je její povinností se postarat o reintegraci lidí s postižením.

Výsledkem uvedeného modelu má být sociální přizpůsobení a sociální změna. „... základní ambicí sociálního modelu je přizpůsobit společenské, fyzické a právní prostředí potřebám jednotlivců tak, aby se odstranily sociální bariéry, namísto řešení osobních omezení způsobených tělesnou či duševní vadou...“¹² Dosáhnout takto stanoveného cíle je možné pokud dojde ke změnám v oblasti sociální politiky a vzdělávání a úpravě právních norem. Integrace postižených lidí se uskutečňuje opatřeními, která odstraňují bariéry a podporují rovné postavení postižených ve společnosti. Mezi tato opatření patří podpora vzdělávání, zaměstnávání, bydlení a další služby.

U osob s duševním postižením je respektován názor, že poskytování zdravotní péče výhradně podle představ zdravotníků nemusí být vždy v nejlepším zájmu postiženého člověka. Mezi hlavní hodnoty se řadí autonomie, sebeurčení, rovnost, respekt a důstojnost. Léčba duševně nemocných by měla probíhat na základě dobrovolnosti v prostředí, které co nejvíce připomíná život v komunitě a podporuje samostatnost těchto osob. Lékař je v pozici poradce, pacient jako aktivní účastník, který rozhoduje, jak budou jeho potřeby uspokojovány. Z ekonomického hlediska jsou peníze směřovány primárně do komunitních služeb, nikoliv do ústavních zařízení.

Při uplatňování způsobilosti k právním úkonům jsou volena taková opatření, která respektují samostatnost a vůli postiženého člověka. Jedná se např. o opatrovnictví bez omezení způsobilosti k právním úkonům, předběžné právní prohlášení, trvající plná moc apod.¹³

---

¹²Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 37.

¹³Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 36-39.

2.3 Právní terapie

Autoři Marečková a Matiaško¹⁴ uvádí ještě třetí model nazývaný právní terapie. Ten se nesnaží definovat postižení a jeho příčiny, ale roli práva jako terapeutického činitele a nástroje. Zaměřuje pozornost zejména na to, jak právní normy, právní praxe a chování soudců, advokátů, soudních znalců apod. ovlivňují duševní zdraví postižených osob. Právní terapie se snaží najít kompromis mezi medicínským a sociální přístupem. V praktických otázkách se přiklání k řešení, která nabízí sociální model a odmítá řešení předkládaná medicínským modelem.

---

¹⁴Marečková, J., Matiaško, M., Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání, Linde Praha, 2010, s. 39-41.

3. Přehled vybraných právních předpisů v oblasti opatrovnictví dospělých

3.1 Listina základních práv a svobod, Ústavní zákon č. 2/1993 Sb.

Listina¹⁵ je součástí ústavního pořádku. Vstoupila v platnost dne 28. prosince 1992 a tímto dnem nabyla i účinnosti. Jsou zde vyjádřeny vztahy mezi občanem a státem. „... pro všechna základní práva a svobody platí, že jsou nezadatelná, nezcižitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná a že jsou pod ochranou soudní moci...“¹⁶

Již v roce 1991 usnesením vlády ČR č. 151 byl ustaven Vládní výbor pro zdravotně postižené občany, jejímž předsedou je premiér vlády ČR, místopředsedy jsou ministr práce a sociálních věcí, ministr zdravotnictví a předseda Sboru zástupců organizací zdravotně postižených.¹⁷

3.2 Občanský zákoník, Zákon č. 40/1964 Sb.

„...Občanský zákoník je základní zákon upravující soukromé právo hmotné, tj. občanské právo. Je jedním z nejdůležitějších právních předpisů každého kontinentálního právního řádu.

Přestože byly postupně přijímány další kodexy, upravující podrobněji další dílčí odvětví soukromého práva, zejména obchodní zákoník, zákoník práce a zákon o rodině, občanský zákoník zůstává i pro tato odvětví subsidiárním předpisem, jehož právní normy se uplatní v případě, že zvláštní úprava o dané věci mlčí. Některá obecná ustanovení občanského zákoníku (např. pravidla pro počítání času) nacházejí místo i v právu veřejném.

Pendentem občanského zákoníku v právu procesním je občanský soudní řád.

¹⁵ Zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod.

¹⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Listina_základních_práv_a_svodob_ze_dne_12._9._2012.

¹⁷ <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=481> ze dne 2. 8. 2012.

Myšlenka upravit celý korpus práva uceleným souborem zákonů je velmi stará (vizte např. Corpus iuris civilis císaře Justiniana ze 6. století), účelného naplnění došla však až pod vlivem idejí osvícenství počátkem 19. století. Snaha po komplexní kodifikaci soukromého práva se naopak vyhnula zemím angloamerické právní kultury, protože je právo tvořeno na základě precedentů (case law) a vznik rozsáhlých kodexů nemá tradici. Výjimkou je Skotsko, které dodnes subsidiárně používá nekodifikované římské právo...“¹⁸

3.3 Občanský soudní řád, Zákon č. 99/1963 Sb.

„... Občanský soudní řád (zkratka OSŘ nebo o. s. ř.) je jedním z nejdůležitějších zákonů. Je to procesní předpis, který upravuje komplexně řízení před soudem v občanskoprávním řízení. Upravuje mj. způsob doručování, provádění důkazů, přípustné podklady pro rozhodnutí soudu, řádné a mimořádné opravné prostředky apod.

Kvalita občanského soudního řádu je velmi důležitá, neboť na ní závisí, jak účinně a především jak rychle budou soudy schopny poskytovat ochranu právům fyzických a právnických osob.

V současné době platí Občanský soudní řád z roku 1963 (Zákon č. 99/1963 Sb.) a lze říci, že přes četné novelizace tento předpis už nevyhovuje současným potřebám, neboť je příliš formalistický, dává prostor pro obstrukční jednání stran a zatěžuje soud i strany mnoha zbytečnými úkony.

Na dikci občanského soudního řádu se dodnes odráží vliv jeho nepřímého předchůdce, rakouského civilního řádu soudního (Zákon č. 113/1895 ř. z.), který na území Československa platil až do r. 1950; nutno však poznamenat, že i tento procesní předpis byl v mnoha směrech kvalitnější než zákon současný...“¹⁹

---

¹⁸[http://iuridictum.pecina.cz/w/Občanský zákoník ze dne 3. 8. 2012.](http://iuridictum.pecina.cz/w/Občanský_zákoník_ze_dne_3._8._2012.)

¹⁹[http://iuridictum.pecina.cz/w/Občanský soudní řád ze dne 3. 8. 2012.](http://iuridictum.pecina.cz/w/Občanský_soudní_řád_ze_dne_3._8._2012.)

3.4 Evropská úmluva o lidských právech

„... Evropská úmluva o lidských právech byla podepsána v Římě pod záštitou Rady Evropy dne 4. listopadu 1950. Vytvořila bezprecedentní systém mezinárodní ochrany lidských práv tím, že občanům dala možnost obracet se na soudy. Úmluva, která byla ratifikována všemi členskými státy Unie, zřídila několik dozorčích orgánů se sídlem ve Štrasburku.

Jedná se o:

Komisi odpovědnou za předběžné přezkoumání žádostí podaných státy nebo jednotlivci;

Evropský soud pro lidská práva, kterému byly případy přidělovány Komisí nebo členským státem na základě stanoviska Komise;

Výbor ministrů Rady Evropy, který vystupoval jako strážce Úmluvy a na který bylo odkazováno v případě, kdy některý případ nebyl předveden před soud, aby zajistil politické vypořádání sporu.

Rostoucí počet případů byl důvodem reformy dozorčích orgánů zřízených Úmluvou (příloha Protokolu č. 11). Dozorčí orgány byly následně 1. listopadu 1998 nahrazeny jediným Evropským soudem pro lidská práva. Tato zjednodušená struktura zkrátila délku procedur a posílila právní charakter systému...²⁰

3.5 Deklarace práv mentálně postižených osob

Byla vyhlášena na Valném shromáždění OSN dne 20. prosince 1971. Zde se mimo jiné uvádí, aby mentálně postižený člověk měl v nejvyšší možné míře stejná práva jako ostatní občané. Právo na vhodnou zdravotní péči, výchovu a terapii, právo na ekonomické zabezpečení a slušnou životní úroveň, je-li to možné, žít v kruhu vlastní rodiny, právo na kvalifikovaného opatrovníka, právo na ochranu před jakýmkoliv vykořisťováním, zneužíváním, či ponižujícím zacházením.

Pokud není postižený schopen účinně využívat svých práv v důsledku svého postižení, pak musí postup použitý za účelem omezení nebo zrušení těchto práv jej

---

²⁰<http://reformaopatrovnictvi.cz/dokumenty/mezinarodni-dokumenty-25.html> ze dne 12. 2. 2011.

chránit proti jakémukoliv zneužití. Měl by tento úkon hodnotit tým kvalifikovaných znalců, periodicky revidován a musí být odvolatelný u vyšších instancí.

„... Deklarace práv mentálně postižených osob - 1971, OSN

- mentálně postižená osoba má stejná práva jako ostatní občané, výslovně:*
- právo na řádnou léčebnou péči, výuku a výchovu, které umožní v maximální míře rozvinout její možnosti a schopnosti*
- plné právo pracovat podle svých možností nebo se zabývat jinou užitečnou činností a žít se svojí rodinou*
- pokud je nevyhnutelné umístění ve speciálním zařízení, musí podmínky v něm co nejvíce odpovídat podmínkám normálního života*
- omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům musí být jasně určeno a pravidelně kontrolováno, zároveň musí být stanoven kvalifikovaný opatrovník*
- čl. 6: „postižený má právo být chráněn před jakýmkoli vykořisťováním, zneužíváním nebo ponižujícím zacházením...“²¹*

3.6 Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením, č. 10/2010 Sb. m. s.

První mezinárodní dohoda týkající se lidských práv a jejich ochrany pro 650 milionů zdravotně postižených lidí, přijatá dne 13. prosince 2006 Organizací spojených národů. V České republice byla ratifikována 28. října 2009. Česká republika se aktivně podílela na tvorbě tohoto dokumentu. Ovšem ke změně právních předpisů platných v naší republice nedošlo.

Úmluva vyjadřuje postoj, že lidé s postižením nejsou homogenní skupina, nýbrž to jsou jednotlivci, kteří se liší v potřebách, zájmech, přáních a schopnostech.²²

---

²¹<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=481> ze dne 12. 2. 2011.

²²Ústavní stížnost ze dne 16. prosince 2008, podaná organizací Mental Disability Advocacy Center (MDAC), sp.zn. IV.ÚS 3102/08 Ústavnímu soudu ČR.

3.7 Centrum advokacie duševně postižených

je mezinárodní nevládní organizace se sídlem v Budapešti. Podporuje lidská práva dospělých a dětí s mentálním či psychosociálním postižením. Zaměřuje se na oblast Evropy a střední Asie a používá právní nástroje k podpoře rovnosti a sociálního začleňování. Vizí MDAC je svět, v němž si lidé váží emocionálních, duševních nebo v učení spočívajících odlišností ostatních a respektují autonomii a důstojnost každého jednotlivce. MDAC má status přidružené organizace Rady Evropy.²³

3.8 Liga lidských práv

je nevládní organizace, která pro zlepšení kvality a důstojnosti života prosazuje v české společnosti lidská práva za pomoci výzkumu, vzdělávání, vedení strategických případů právní cestou, předkládání argumentů a řešení. Liga je členem Mezinárodní federace lidských práv (FIDH) založené v roce 1922 v Paříži.²⁴

---

²³<http://reformaopatrovnictvi.cz/uvod/o-mdac-a-lize-14.html> ze dne 12. 10. 2012.

²⁴<http://reformaopatrovnictvi.cz/uvod/o-mdac-a-lize-14.html> ze dne 12. 10. 2012.

4. Problémy vyplývající z nezpůsobilosti k právním úkonům

4.1 Současná právní úprava

„... opatrovnictví osob, které byly zbaveny způsobilosti k právním úkonům nebo které byly v této způsobilosti omezeny, je specifickým právním institutem, který si nepochybně zaslouhuje bližší pozornost...“²⁵

Omezení, tím spíše zbavení způsobilosti člověka činit právní úkony, představuje výrazný zásah do základních práv jednotlivce zakotvených a zaručovaných především čl. 5 a čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod. Proto by se k těmto právním úkonům mělo přistupovat jen, pokud je to nezbytné a v zájmu ochrany opatrovaného.

„...fyzická osoba může být omezena ve způsobilosti k právním úkonům pouze rozhodnutím soudu ze zákonem vymezených důvodů...“²⁶

V § 10 Zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník se uvádí, že:

1) *„... jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není schopna vůbec činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví.*

2) *Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí.*

3) *Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změní nebo zruší, změní-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly...“²⁷*

---

²⁵Hovorka, D., Právo a rodina, Linde 9/2007.

²⁶tamtéž.

²⁷Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 88.

Neopomenutelnou podmínkou a jedním ze základních podkladů při řízení o zbavení či omezení jedince způsobilosti k právním úkonům je vypracovaný znalecký posudek, jenž zpracovává soudem určený znalec. Ten je též podle § 187 odst. 3 Občanský soudní řád při jednání vyslechnut.

„... ve své způsobilosti k právním úkonům může být jejím zbavením nebo omezením dotčena jak osoba zletilá, tak i osoba nezletilá. K rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům musí být přistupováno se zřetelem k subjektivnímu hledisku, jak se tato porucha projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby...“²⁸

Osoby, které byly soudem omezeny ve způsobilosti k právním úkonům, jsou v každodenním kontaktu s jinými lidmi, jsou součástí sociálních skupin a uspokojují své běžné potřeby. Není třeba zasahovat do záležitostí, které si člověk dokáže i se svým handicapem obstarat sám.

Výrok soudního rozhodnutí musí být formulován tak, aby omezení způsobilosti fakticky nenahrazovalo její zbavení.²⁹

„... úkolem soudu je provést úplná a spolehlivá zjištění, jak se ten, o něhož jde, chová v každodenním životě a v různých životních situacích, jak se stará o své potřeby a o potřeby své rodiny, jak hospodaří se svým majetkem atp...“³⁰

---

²⁸Eliáš, Švestka, J., Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 90.

²⁹Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 122.

³⁰Eliáš, Švestka, J., Občanský zákoník. Komentář. 10. vydání: Praha: C. H. Beck, 2006, s. 91.

5. Požadované změny a návrhy změn

V návaznosti s přijetím Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením³¹, byla vypracována analýza právních úprav a politiky týkající se oblasti opatrovnictví dospělých osob, zpracovaná mezinárodní organizací Centrum advokacie duševně postižených. Česká republika se aktivně podílela na přípravě Úmluvy, kde článek 12 obsahuje výzvu pro „... všechny státy, aby zajistily osobám se zdravotním postižením právo na rovné postavení před zákonem a způsobilost k právním úkonům ve všech oblastech života na základě rovnosti s ostatními...“³²

„...výzkum MDAC³³ prováděný v několika zemích odhalil, že osoby bez plné způsobilosti k právním úkonům v mnoha případech ztrácejí právo dělat i ta nejjednodušší rozhodnutí, stejně jako právo uplatňovat jiná základní lidská práva...“³⁴

„... hlavní závěry této zprávy odhalují, že Česká republika ve skutečnosti neplní svůj závazek chránit práva lidí bez plné způsobilosti k právním úkonům, a svědčí o tom, že reformy jsou naléhavě nutné...“³⁵

„... centrum advokacie duševně nemocných naléhavě vyzývá vládu České republiky, aby právní úpravu opatrovnictví reformovala. Je při tom třeba aktivně zapojit a současně respektovat osoby s duševním onemocněním a s mentálním postižením i jejich místní a celostátní organizace...“³⁶

„... zpráva předkládá analýzu vnitrostátní právní úpravy opatrovnictví, která je sledována optikou současných závazných standardů ochrany lidských práv. Tato právní úprava nemá formu jednoho zákoníku, ale je rozptýlená v řadě různých zákonů a předpisů...“³⁷

Vzhledem k požadavkům dnešní společnosti o umožnění začlenění osob se zdravotním postižením do běžného života a s přihlédnutím k závazkům zakotveným

---

³¹Convention on the Rights of Persons with Disabilities, přijata Valným shromážděním OSN 6. prosince 2006, č. A/61/611, čl. 12.

³²Mental Disability Advocacy Center, Opatrovnictví a lidská práva v České republice, 2007, s. 5.

³³<http://www.mdac.info/en> ze dne 12. 2. 2012.

³⁴tamtéž, s. 10.

³⁵tamtéž, s. 5.

³⁶tamtéž, s. 6.

³⁷Mental Disability Advocacy Center, Opatrovnictví a lidská práva v české republice, 2007, s. 5.

v Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením, je nutná změna stávajících právních norem. V současné době je již připraven nový Občanský zákoník a Občanský soudní řád, které provázela dlouhá příprava a diskuze mimo jiné i o možnostech a potřebách změn týkajících se osob zdravotně a mentálně postižených a jejich možnostech a právech v občanskoprávních vztazích a jejich omezování.

5.1 Způsobilost k právnímu jednání de lege ferenda (dle budoucího zákona)

Občanský zákoník³⁸, který má vstoupit v platnost 1. 1. 2014 se v oblasti nezpůsobilosti osoby k právnímu jednání zaměřuje na podpůrná opatření při neschopnosti nebo narušené schopnosti zletilého právně jednat.

- Předběžná prohlášení

„... v očekávání vlastní nezpůsobilosti právně jednat může člověk projevit vůli, aby byly jeho záležitosti spravovány určitým způsobem, nebo aby je spravovala určitá osoba, nebo aby se určitá osoba stala jeho opatrovníkem...“³⁹

- Nápomoc při rozhodování

„... potřebuje-li člověk nápomoc při rozhodování, protože mu v tom duševní porucha působí obtíže, třebaže nemusí být omezen ve svéprávnosti, může si s podpůrcem ujednat poskytování podpory; podpůrců může být i více..“⁴⁰

- Zastoupení členem domácnosti

„... brání-li duševní porucha zletilému, který nemá jiného zástupce, samostatně právně jednat, může ho zastupovat jeho potomek, předek, sourozenec, manžel nebo partner, nebo osoba, která se zastoupeným žila před vznikem zastoupení ve společné domácnosti alespoň tři roky...“⁴¹

- Omezení svéprávnosti

„... k omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti. Přitom

---

³⁸Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník.

³⁹Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 38.

⁴⁰Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 45.

⁴¹Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 49.

musí být důkladně vzaty v úvahu rozsah i stupeň neschopnosti člověka postarat se o vlastní záležitosti. Omezit svéprávnost člověka lze jen tehdy, hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření..“⁴²

- Opatrovnictví bez omezení svéprávnosti

„... člověku, jemuž působí zdravotní stav při správě jeho jmění nebo při hájení jeho práv obtíže, jmenuje soud na jeho návrh opatrovníka a ve shodě s takovým návrhem určí opatrovníkovi rozsah působnosti. Na návrh opatrovance soud opatrovníka také odvolá...“⁴³

„... právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Svěprávnost je způsobilost nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat). § 16 Právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu...“⁴⁴

5.2 Právní ochrana nesvéprávných

„... od nepaměti byla poskytována speciální ochrana osobám, které nebyly schopny samy se zastupovat – pro nedostatek věku, nebo naopak pro značné stáří, pro duševní poruchy a onemocnění, pro osobní předpoklady, které znemožňovaly posoudit odpovědně jejich činy, jednání a následky...“⁴⁵

„... současná česká právní úprava však těmto osobám mnohé dluží a v mnohém pokulhává za právní úpravou, která tu byla již před desítkami, ne-li stovkami let...“⁴⁶

„...právní ochrana velmi starých osob, které netrpí žádnou duševní poruchou, ale které již z důvodu jejich věku nemají myšlení tak pružné a rychlé, nejsou tak adaptabilní, jak by ochrana jejich zájmů vyžadovala, není speciálními zákony zajištěna vůbec...“⁴⁷

V této oblasti „... je velmi mnoho nejasností, neznalosti, nesprávných výkladů a nepochopení právní úpravy již existující, zejména velký nedostatek oficiálního zájmu

---

⁴²Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 55.

⁴³Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 469.

⁴⁴Zákon č. 89/2012 Sb., nový Občanský zákoník, § 16.

⁴⁵ Nová, H., Právo a rodina, Linde nakladatelství s.r.o., Praha, roč. 2005, č. 12.

⁴⁶ tamtéž.

⁴⁷ tamtéž.

společnosti, který má za následek nedokonalou právní úpravu, nedostatek judikatury a jiných zdrojů poučení... ⁴⁸

„... osoba, o jejíž způsobilosti k právním úkonům je jednáno, může sama navrhnout úpravu své vlastní způsobilosti, a to jak směrem k jejímu omezení nebo zbavení, nebo k její přeměně nebo vrácení, a to i přesto, že se jedná o osobu způsobilosti k právním úkonům zbavenou...“ ⁴⁹

Bez ohledu na to, kdo je v řízení navrhovatelem, musí být osoba, o jejíž způsobilosti k právním úkonům je jednáno, zastoupena opatrovníkem pro řízení.⁵⁰ V praxi to pak vypadá tak, že je opatrovníkem pro řízení ustanovena osoba soudní. Taková osoba je kritiky tohoto postupu hodnocena, jako ryze formální. Jejich procesní vystupování, aktivita a hájení zájmů vyšetřovaného nebylo dostatečně intenzivní. Do výběru procesního opatrovníka nemá posuzovaný ani jemu osoby blízké mnoho možností zasahovat.

„... poté, kdy je řízení zahájeno, je soud povinen zajistit všechny důkazy, které mohou přispět k řádnému rozhodnutí ve věci...“ ⁵¹ Soud si vyžádá zprávy z místa bydliště, pracoviště, vyslechne svědky. Zajistí si informace, jak se vyšetřovaný chová v různých životních situacích, informace o majetkových poměrech vyšetřovaného, informace o zdravotním stavu. Poté si vyžádá znalecký posudek z oblasti psychiatrie.

Soud vyslechne znalce, který vypracovával posudek. Při jednání mají dostat možnost se vyjádřit všichni účastníci řízení. Složitá je otázka vyslechnutí a osobní účasti na jednání vyšetřovaného. Ne vždy lze toto provést, aniž by hrozila vyšetřovanému újma pro jeho zdravotní stav. Je možno jej vyslechnout i v místě jeho pobytu.

„... rozhodnutí, jímž se rozhoduje o způsobilosti k právním úkonům, má formu rozsudku...“ ⁵² a vyhlašuje se veřejně.

Omezení způsobilosti k právním úkonům se ve většině případů týká oblasti nakládání s hmotným majetkem. V rozsudku musí být přesně vymezeno, kterých oblastí se omezení týká.

---

⁴⁸ Nová, H., Právo a rodina, Linde nakladatelství s.r.o., Praha, roč. 2005, č. 12.

⁴⁹ tamtéž.

⁵⁰ tamtéž.

⁵¹ Nová, H., Právo a rodina, Linde nakladatelství s.r.o., Praha, roč. 2006, č. 1.

⁵² Nová, H., Právo a rodina, Linde nakladatelství s.r.o., Praha, roč. 2006, č. 1.

Co se týká práva hmotného, v českém právním řádu není jednotná a ucelená úprava důsledků zvláštního postavení osob s upravenou způsobilostí k právním úkonům. V současnosti jen asi čtvrtina států světa, které nemají ucelenou právní úpravu postavení těchto osob. Mezi nimi se nachází i Česká republika. Většina evropských zemí si je vědoma závažnosti zásahu do lidských práv a tyto zákony mají ucelené.⁵³

Základem v právu občanském je ustanovení § 10 Občanského zákoníku. Jiná další ustanovení neobsahuje a v praxi toto přináší problémy. Není definován pojem „duševní porucha“, na což je z hlediska právního jiný náhled než vymezení lékařské. Z lékařského hlediska je choroba léčitelná, porucha je stav neměnný. Z pozice právní je duševní porucha širší pojem a zahrnuje i mentální a intelektové nedostatečnosti.

Problematické jsou i otázky každodenního života. Zákon neřeší, kdo zajistí péči faktickou, zdravotní péči, denní dohled atd. Není upřesněno, jaká záležitost „... je běžná a co přesahuje limit běžného nakládání s majetkem...“⁵⁴. Osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům nemá možnost sepsat závěť a tím rozhodnout, komu jeho majetek přijde. Pokud nesvéprávný má dědice, případně dědictví na ně. Jestliže ovšem zákonného dědice nemá, majetek propadne státu.

V rodinném právu lze, aby osoba omezená ve způsobilosti k právním úkonům uzavřela sňatek jen s povolením soudu. V Zákonu o rodině⁵⁵ je upravena rodičovská zodpovědnost, která náleží oběma rodičům. Pokud jeden z rodičů je zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo je jeho způsobilost omezena, ztrácí i rodičovskou odpovědnost.

---

⁵³Nová, H., Právo a rodina, Linde nakladatelství s.r.o., Praha, roč. 2006, č. 2.

⁵⁴tamtéž.

⁵⁵Zákon č. 94/1963 Sb., Zákon o rodině, v platném znění, § 31 a násl.

6. Empirická část

6.1 Cíle, metody

V empirické části práce se chci zaměřit na různorodost situací, které mohou nastat a možnosti a možnosti řešení současné právní úpravy, týkající se omezování či zbavování osob způsobilosti k právním úkonům. Jaká důležitost se přikládá a jaké možnosti jsou k vybrání vhodného opatrovníka. Pokud je člověk na svých právech krácen, často to vnímá, jako jeho omezení, znehodnocení své osoby. Je řada nesvéprávných, kteří si nedokážou uvědomovat téměř nic. Především jsou to lidé s těžkou demencí, lidé, kteří jsou postiženi následky nadměrného požívání alkoholu či drog. Ale jsou i tací, kteří mají postižení mírnější, situace kolem sebe vnímají a „jen“ v některých směrech a životních situacích potřebují poradit, podpořit, utvrdit se o správném jednání. Jako přínosem by mohl být podnět k zamyšlení a dalšímu zkoumání nad mnohotvárností životních situací v této oblasti, nad odpovědností každého z nás. Podkladem mi byla spisová dokumentace okresního soudu, ke které mi byl přístup umožněn.

Pro provádění kvalitativního výzkumu není jednoznačné vymezení, jak jej provádět. Dle názoru Creswella jde o „... *proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému...*“⁵⁶

„... *kvalitativní analýzou a interpretací se uceleněji postihují osobnosti v interakčním prostředí. Metodou verbálních výpovědí jako doplňku pozorování se zkoumají myšlenkové procesy a vnitřní stavy člověka...*“⁵⁷

*Kvalitativní výzkum spočívá v hloubce popisu konkrétní situace. „... citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky...“*⁵⁸

Ke svému zkoumání jsem použila vybrané kazuistiky, tedy metodu kvalitativního výzkumu. „Cílem je interpretovat interakce mezi případem a okolím.“⁵⁹

---

⁵⁶Hendl. J., Kvalitativní výzkum, Praha, Portál,2005, s. 50.

⁵⁷Kraus, B., Poláčková, V., Člověk - prostředí - výchova, Brno: Paido, 2001, s. 22.

⁵⁸Hendl. J., Kvalitativní výzkum, Praha, Portál,2005, s. 53.

⁵⁹Švaříček, R., Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, Praha, Portál, 2007, s. 98.

6.2 Kazuistiky jednotlivých případů

Z důvodu dodržování Zákona o ochraně osobních údajů⁶⁰ jsou jména změněna. Některé informace jsou z výše uvedených důvodů pozměněny nebo vynechány tak, aby nedošlo k identifikaci občana a byl ochráněn před neoprávněným zásahem do soukromí. Údaje jsem čerpala ze soudních spisů, do kterých mi bylo umožněno nahlédnout v rámci výkonu odborné praxe.

Kazuistika č. 1 – omezení způsobilosti k právním úkonům, veřejný opatrovník

Řízení o omezení způsobilosti k právním úkonům bylo zahájeno na návrh paní Ludmily, sestry vyšetřované Jany, která se dlouhodobě ambulantně léčí na psychiatrii. Do psychiatrické ambulance však Jana dochází nepravidelně, nedokáže se o sebe postarat, bere si tzv. rychlé půjčky od různých firem a následně má problémy je splácet. Bezhlavé půjčování peněz a následné dluhy přecházející na příbuzné, byl také hlavní důvod, proč paní Ludmila podala návrh k omezení způsobilosti k právním úkonům.

Paní Ludmila podala k příslušnému soudu návrh na omezení způsobilosti k právním úkonům. K návrhu připojila lékařskou zprávu ošetřujícího lékaře a posudek obecního úřadu z místa trvalého pobytu sestry. Z nich je patrné vše, co je uváděno v návrhu. Tedy, že vyšetřovaná není schopna samostatně hospodařit s financemi a majetkem, žije v neúnosných sociálních podmínkách, podléhá vlivu osob s pochybnou pověstí, bývá v zanedbaném hygienickém stavu, je nezodpovědná v braní tzv. rychlých půjček, které nesplácí a hrozí jí, že může přijít o rodinný dům, který je v jejím vlastnictví.

Soud provedl dokazování znaleckým posudkem a výsledkem znalce z oblasti psychiatrie. Zjistil, že paní Jana trpí lehkou mentální retardací⁶¹, která se projevuje defektem intelektu, paměti, logického myšlení, pozornosti, vůle a primitivitou a

---

⁶⁰Zákon č. 101/2000 Sb., v platném znění.

⁶¹Mentální retardace – vrozené a trvalé postižení osobnosti projevující se nízkou úrovní rozumových schopností, nízkou kontrolou emočnosti, vysokou potřebou akceptace, nízkou schopností odhadovat vlastní možnosti, vysokou sugestibilitou, mezenou chorostí rozumět řeči a řeč používat, tendencí ke stereotypnímu chování, konkrétním myšlením bez schopnosti zobecňovat. Klasifikace mentální retardace se opírá o zjištěnou úroveň rozumových schopností. Lehká m.r. IQ 50–69 (F70) umožňuje soustavné vzdělávání ve zvláštní nebo pomocné škole. (Matoušek, O., Slovník sociální práce, Praha, 2008, s. 99).

nerozvinitostí osobnosti, která nese výrazné ochuzení vyšších citů a zvýšenou podléhavost okolí. Vlivem poruchy není schopna soustavné výdělečné činnosti. Musel jí být přiznán invalidní důchod.

Žije ve velmi zanedbaných sociálních a hygienických podmínkách. Při hospodaření s financemi si nedokáže stanovit priority, peníze utrácí impulzivně, podle svých náhlých popudů, bez ohledu na to, že se jí pak finančních prostředků na nutné živobytí nedostává. Vlivem své nadměrné podléhavosti okolí je velice často zneužívána osobami s dissociálními rysy, které ji obírají o její peníze a hospodaří s nimi bez ohledu na její potřeby a zájmy. Pod vlivem těchto osob uzavírá nevýhodné půjčky. Tyto pak není schopna a musí je za ni splácet příbuzní. Vlivem své duševní poruchy není schopna samostatně hospodařit s finančními částkami, které přesahují částku několika set Kč. Není schopna uzavírat majetkové smlouvy, přesahující tuto hodnotu. Jedná se o dlouhodobou poruchu, kterou léčbou nelze zlepšit. Paní Jana nedochází pravidelně do psychiatrické ambulance. Její způsob života jí vyhovuje.

Podle § 10 odst. 2 Občanského zákoníku „... *jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí...*“⁶²

Na základě dokazování, zejména znaleckého posudku soud omezil paní Janu ve způsobilosti k právním úkonům v majetkoprávních věcech, jejichž hodnota přesáhne částku 200,- Kč. Zrovna tak s nakládáním finančních prostředků přesahující částku 200,- Kč za týden. Soud dospěl k závěru, že je to v zájmu vyšetřované nutné. Sama není schopna s vyššími částkami správně nakládat a hrozilo by nebezpečí, že se nechá ovládat nevhodnými osobami ze svého okolí, kterým snadno podléhá. Bude tak zajištěna ochrana před neadekvátním vynakládáním peněz a garantovaná možnost v mezích daných jejím důchodem s financemi disponovat a zachovat její legitimní kvalitu života.

Soud nepovažuje za nutné vyšetřovanou omezovat ve způsobilosti k právním úkonům v oblastech, které nemají majetkoprávní povahu. Soud upustil od doručení rozsudku jmenované, jelikož není schopna správně pochopit jeho význam⁶³.

---

⁶²Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění, § 10 odst. 2.

⁶³Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, v platném znění, § 189 odst. 2.

Dalším krokem, který je nutné provést, je ustanovení osobě zbavené nebo omezené způsobilosti k právním úkonům, vhodného opatrovníka.

„... předseda senátu je povinen postarat se o to, aby byl ustanoven opatrovník osobám, které ho podle zákona musí mít. Soud ustanoví opatrovníkem rodiče či jinou osobu blízkou osoby, která opatrovníka podle zákona musí mít, nebrání-li tomu zvláštní důvody, zejména protichůdné zájmy mezi touto osobou a rodičem či jinou osobou blízkou či mezi těmito osobami navzájem.

V usnesení, kterým soud ustanovuje opatrovníka, uvede i rozsah opatrovnických práv a povinností...“⁶⁴

„... nemůže-li být opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby ani jiná osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníkem, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem...“⁶⁵

Okresní soud v ... zahájil řízení ve věci ustanovení opatrovníka paní Janě. Soud nejprve kontaktoval sestru, která podávala návrh na omezení způsobilosti k právním úkonům, paní Ludmilu. Vzhledem k vysokému věku a špatnému zdravotnímu stavu funkci opatrovníka odmítla vykonávat. Ani dcera paní Jany by k funkci opatrovníka nebyla vhodnou osobou. Zrovna tak jako syn jmenované, neboť podle informací obecního úřadu se v místě bydliště nezdržuje a se svou matkou se téměř nestýká. Proto není nikdo z jejích blízkých, kdo by funkci opatrovníka mohl vykonávat. Na základě těchto zjištění soud ustanovil opatrovníkem paní Janě obec ..., tzv. veřejného opatrovníka.

Obec ... se proti usnesení o ustanovení opatrovníka odvolala. V odůvodnění odvolání obec namítá, že nemá uvolněného pracovníka, ani funkcionáře, který by mohl vykonávat agendu, související s funkcí opatrovníka pro jmenovanou. Sestra Ludmila funkci opatrovníka odmítla vykonávat. Ovšem paní Jana má ještě tři sourozence, a je proto podle odvolatele třeba hledat vhodného opatrovníka v okruhu rodiny. Paní Jana je v současné době po druhé mozkové příhodě ve zdravotnickém zařízení a v důsledku její omezené pohyblivosti se do obce nevrátí a bude po ukončení hospitalizace a nezbytného léčení umístěna do některého domova důchodců v okrese. Opatrovníkem by mohl být

---

⁶⁴Zákona č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 192.

⁶⁵Zákona č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění, § 27 odst. 3.

ustanoven sociální pracovník tohoto zařízení. Spis byl předložen Krajskému soudu v ... k vyřízení odvolání.

Z projednávání odvolání u krajského soudu plyne, že paní Ludmila sama bydlí v domě s pečovatelskou službou a vzhledem k věku i zdravotnímu stavu nemůže opatrovnictví vykonávat. Sdělila též, že není nikdo z příbuzných, kdo by měl o výkon funkce opatrovníka zájem. Dcera paní Jany není zdravotně způsobilá, je hospitalizovaná v psychiatrické léčebně. Syn podle vyjádření obecního úřadu není vhodný, v obci se nezdržuje a s matkou se nevidá, není známo místo jeho pobytu. Obecnímu úřadu není vhodná osoba známá. Spekulace, co bude po ukončení hospitalizace paní Jany, není relevantní s ohledem na aktuální zdravotní stav v době rozhodování. Pokud obec namítá vlastní nedostatečnost, odkazuje krajský soud na závěry Ústavního soudu v rozhodnutí II. ÚS 995/07⁶⁶, podle kterého omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy rozhodnutím státu, kterým stát vstupuje do autonomního prostoru jednotlivce a je to stát, který nese plnou odpovědnost za to, že po dobu trvání tohoto omezení se nijak nezhorší postavení jednotlivce. Z toho lze vyvodit, že je to prvořadně stát, který je povinen vůči osobě zbavené nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům ochránit její základní práva. To je konkrétně zajištění kvalifikované zastupování v právních vztazích, a tam, kde neexistuje soukromá osoba ochotná tuto funkci zastávat, je stát povinen vykonávat tuto funkci sám. Ústavněprávní hledisko vyžaduje, aby výkon opatrovnické funkce byl považován za výkon přenesené působnosti, nikoliv samostatné působnosti obce. Povinností státu je poskytnout obci, která je rozhodnutím soudu ustanovena opatrovníkem, takové finanční zajištění, aby měla dostatečné materiální a personální kapacity opatrovnickou funkci vykonávat.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem neshledal odvolací soud odvolací námitky opodstatněnými a usnesení okresního soudu potvrdil.

Varianta „veřejného opatrovníka“ je tou poslední možností ve výběru osob vhodných pro tuto funkci. Opatrovník by měl osobu zbavenou nebo omezenou ve způsobilosti k právním úkonům znát osobně. Měl by mít povědomost o jeho zdravotní situaci, sociálních poměrech, jeho zájmech a potřebách. Zpravidla je opatrovníkem pracovník sociálního odboru. Jedná-li se o malou obec, ve které odbor sociálních věcí není, bývá opatrovníkem starosta obce. V případě, že je pracovník sociálního odboru

---

⁶⁶ www.tajemnici.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=200006&id_dokumenty=3281 ze dne 8. 11. 2012.

v této oblasti s odbornou kvalifikací, je přínosné pro opatrovance propojení sociální práce a opatrovnictví. Bohužel při výkonu funkce má pracovník i své další povinnosti a zejména, když má „přiděleno“ více opatrovanců, mnoho prostoru pro vlastní práci s nimi mu nezbyvá a kontakty jsou omezeny na zběžné záležitosti. Taková situace je především markantní v obcích, kde nenachází např. pobytové zařízení pro osoby se zdravotním postižením.

Kazuistika č. 2 – opatrovanec žije ve své rodině, opatrovníkem je příbuzný

Návrh na zbavení způsobilosti k právním úkonům byl podán dne 12. 5. 2011 matkou chlapce. V té době nebyl ještě Pavel zletilý, do zletilosti mu chyběly dva měsíce. Z návrhu vyplývá, že chlapec v raném věku onemocněl virovým zánětem mozku, které způsobilo těžké kombinované postižení včetně opožděného mentálního vývoje. Chlapec není schopný si zajistit základní životní potřeby. Nedokáže si vyřídit žádné své záležitosti. Je zcela odkázán na své okolí.

Pavlovi byl usnesením soudu ustanoven opatrovník pro dané řízení, jelikož v době podání návrhu byl ještě nezletilý. Ten požadoval, aby byl vyšetřovaný pro vážnou duševní poruchu, která nejde vyléčit, zbaven způsobilosti k právním úkonům.

Na základě vypracovaného posudku znalcem, který si soud vyžádal, bylo zjištěno, že Pavel trpí hlubokou mentální retardací.⁶⁷ Jedná se o duševní poruchu, vlivem které se nevytvořila řeč, nedokáže navázat kontakt ani pohledem nebo gesty. Je upoután na invalidní vozík. Nedokáže číst ani psát. Neorientuje se, nedokáže se rozhodnout v běžných denních situacích. Nezajistí si základní životní potřeby a je zcela odkázán na péči osob ze svého okolí. Neumí počítat, nechápe hodnotu peněz, neumí s nimi hospodařit, nedokáže jednat s úřady. Jedná se o trvalou poruchu, kterou nelze léčit.

---

⁶⁷Hluboká mentální retardace, IQ je nižší než 20 (F73).

Postižení jedinci jsou těžce omezeni ve své schopnosti porozumět požadavkům či instrukcím nebo jim vyhovět. Většina osob z této kategorie je imobilní nebo výrazně omezená v pohybu. Postižení bývají inkontinentní a přinejlepším jsou schopni pouze rudimentární neverbální komunikace. Mají nepatrnou či žádnou schopnost pečovat o své základní potřeby a vyžadují stálou pomoc a stálý dohled. Možnosti jejich výchovy a vzdělávání jsou velmi omezené.

IQ nelze přesně změřit, je odhadováno, že je nižší než 20. Chápání a používání řeči je přinejlepším omezeno na reagování na zcela jednoduché požadavky. Lze dosáhnout nejzákladnějších zrakově prostorových orientačních dovedností a postižený jedinec se může při vhodném dohledu a vedení podílet malým dílem na praktických sebeobslužných úkonech.

Z vyšetření vyplývá, že vyšetřovaný má těžké kombinované mentální i motorické nezvratné postižení a je zcela odkázán na osoby pečující.

Dále bylo výsledkem zjištěno, že o Pavla se stará jeho matka, jež má sama zdravotní potíže, v roce 2007 onemocněla roztroušenou sklerózou a je upoutána na invalidní vozík. Při péči o Pavla jí pomáhá přítel, se kterým žije a jejich synem ve společné domácnosti.

„... jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví...“⁶⁸

Soud zkoumal jak znalecký posudek, tak další důkazy v této věci předložené. Po provedeném dokazování soud dospěl k názoru, že Pavel trpí vážnou duševní poruchou – hlubokou mentální retardací, která má zásadní vliv na jeho schopnost řádně hájit své zájmy. Duševní porucha není přechodná, je trvalá, bez výhledu na zlepšení. Následkem onemocnění, které proděl v raném věku, není schopen vnímat realitu, není schopen samostatné sociální existence, žádného jednání, u kterého by měl domýšlet právní důsledky. Na základě všech uvedených důvodů soud Pavla zbavil způsobilosti k právním úkonům.

S odkazem na ustanovení § 187 odst. 2 Občanský soudní řád⁶⁹ soud upustil od výsledku vyšetřovaného, jelikož by se mohl zhoršit jeho psychický i zdravotní stav. Zrovna tak upustil od doručení rozsudku jmenovanému.⁷⁰

Rozsudkem soudu bylo v říjnu 2011 rozhodnuto o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Do funkce opatrovníka byla ustanovena matka. Tato do protokolu u téhož soudu složila slib opatrovníka.

Opatrovník je oprávněn jmenovaného zastupovat při právních úkonech a spravovat jeho majetek ve všech věcech. Povinností opatrovníka je před koncem roku podávat soudu zprávu o opatrovanci a předložit účty ze správy jeho majetku.

Pro chlapce se v tomto případě nic zásadního nemění. Matka se spolu se svým partnerem budou starat v domácím a pro něj známém prostředí. Veškeré záležitosti bude dále spravovat matka, která má evidentní zájem na chlapcově dobrém prospívání.

---

⁶⁸Zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, v platném znění, § 10 odst. 1.

⁶⁹Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů;

Od výsledku vyšetřovaného může soud upustit, nelze-li tento výsledek provést vůbec nebo bez újmy pro zdravotní stav vyšetřovaného. Pokud vyšetřovaný sám požádá, aby byl vyslechnut, soud ho vyslechne.

⁷⁰Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 189 odst. 2.

Kazuistika č. 3 - veřejný opatrovník – návrh podaný psychiatrickou léčebnou

Dne 20. 5. 1997 byl u Okresního soudu v ... podán návrh na zahájení řízení o posouzení způsobilosti k právním úkonům paní Boženy. Na základě rozhodnutí o podstoupení ochranné léčby, vydaném příslušným Okresním soudem byla od září roku 1992 umístěna do psychiatrické léčebny. Zde již byla opakovaně v minulosti hospitalizována. Návrh na zahájení řízení o posouzení způsobilosti k právním úkonům byl podán psychiatrickou léčebnou, ve které je jmenovaná umístěna.

Již v dubnu 1995 psychiatrická léčebna podala k soudu návrh na změnu z ochranného léčení na ambulantní léčbu. Návrh byl soudem zamítnut s odůvodněním, že posuzovaná není schopna racionálně řešit svoje záležitosti ani se o sebe starat. Po změně ochranné léčby na ambulantní bude nutno požádat o umístění v některém ústavu sociální péče. Nadále podle údajů ze spisu příslušného Okresního soudu v ... setrvává v psychiatrické léčebně.

Paní Božena má ještě dvě sestry. Ona je jako prostřední. Rodiče pracovali v dělnických profesích. Otec v době vypracování posudku již nežil. Starší ze sester je vdaná, bydlí v nedalekém městě a má tři syny. Podle vyšetřované její sestra a švagr požívají alkohol v takové míře, že jim hrozilo odebrání dětí. Sestra vychodila zvláštní školu. Nejmladší ze sester je svobodná, má střední školu a bydlí s matkou, o kterou se stará.

Ze znaleckého posudku je patrné, že paní Božena má devět tříd základní školy a rok v učebním oboru „u dráhy“. V první třídě prý prospívala dobře, i násobilku prý uměla. Později prý měla z matematiky pětku, dělala opravné zkoušky, udělala je, žádnou třídu neopakovala. To bylo v sedmé třídě. Neví, jestli měla z chování jedničku nebo dvojku. V dětství ji prý pokousal pes, zlomila si ruku při lyžování. Mluvila o hospodě a tancovačkách. Říkala, že od dvanácti let kouří, brala doma cigarety všude, kde je viděla.

Nejdříve pracovala v podniku na výrobu příze. Celkem pět roků. Dělala u „sružováku.“ „*To je mašina a jsou tam balónky a tam se to namotává.*“ Musela platit, strhávali jí z výplaty, byla na ni stížnost a ona neví proč. Pak šla do podniku pro invalidy, měla sníženou pracovní schopnost. „*Dělali jsme rozbušky do Zbrojovky, to se můžete dívat do okýnka.*“ Nedokáže popsat, co vlastně dělala. Po této práci už nikde nepracovala. To se pak dostala do psychiatrické léčebny. Ale proč, to neuvádí.

Prý v sedmnácti letech zmlátila matku. To zrovna nedělala. Chytla ji za vlasy a chtěla ji dokopat a zmlátit. Matka jí prý řekla, že je divná a nechce ji doma. Incident se měl ovšem stát asi deset let před umístěním do psychiatrické léčebny. Takže nesouhlasí časové období. Na dotaz proč v roce 1991 se dostala do léčebny, odpověděla, že v pravé poledne na náměstí zastavila dopravu, pila alkohol, zavezli ji do nemocnice a pak do léčebny.

Nemůže bez cigaret a bez kafe být. Špatně spí, probouzí se každou hodinu. Při dotazu, zda mívá záchvaty, byla v bezvědomí, na nic takového si nepamatuje. Jen jak byla dvakrát na ARO v nemocnici. Ukázala, že má na ruce ekzém. Nikdo z rodiny mimo ni na psychiatrii léčen nebyl. Téměř nepřetržitě mluvila, ale spíš nesouvisle.

Za mlada prý byla moc zlá. Bila matku, protože sestra měla kluky a paní Božena nechtěla, aby se jim něco stalo. Jak to s matkou souviselo, nedokázala vysvětlit. Otce také zmlátila za jeho nadávky, protože vytopila koupelnu. Mladší sestra ji nenavštěvuje vůbec, starší někdy přijde s matkou, byli za ní kluci od sestry.

Paní Božena je svobodná a bezdětná, partnera údajně nemá. V psychiatrické léčebně prý měla známost, pili spolu pivo, chtěli si udělat dítě. Přišla prý do jiného stavu a byla v nemocnici na potratu. Když prý byla venku, měla hodně známých, střídala partnery, pila hodně alkoholu. Byla zavřená v Kroměříži.

V léčebně ji prý bila mladá cikánka. Bila ji pěstmi a říkala jí, že až nebude mít maminku, bude velký chudák. Také píše dopisy. Sousedům, známému herci, nedokáže ovšem vysvětlit, proč je důležité, aby jim psala. Dopisy nosí sebou v igelitové tašce. V té má i dopis od matky, kde jí vyčítala, že jí nepoděkovala za balíček, který jí matka poslala. Že jí příště nepošle už nic a matka bude mít po starosti. Volný čas tráví procházkami po parku, kupuje si cigarety, pacientkám chodí kupovat cigarety, tabák, kafe, čokolády. Dávají jí prý málo peněz a chtějí za ně moc věcí.

Svoji budoucnost si představuje tak, že by měla svoji místnost, jako její teta Růža, která bydlí v pečovatelském domě. Byla u ní na návštěvě.

Z posudku soudního znalce je zřejmé, že jmenovaná je v době vypracování posudku hospitalizovaná v psychiatrické léčebně po třinácté. Od roku 1993 byly její pobyty mimo léčebnu jen na propustku nebo krátkou hospitalizaci jinde. Je dlouhodobě léčena na psychiatrii, nejprve diagnostikováno jako poruchy chování, nakonec byl stav

uzavřen jako paranoidní schizofrenie.⁷¹ V roce 1992 se posuzovaná dopustila značné sexuální výtržnosti na veřejném prostranství, proto jí byla nařízena psychiatrická ochranná léčba ústavní léčbou. Během hospitalizace byla též vyšetřována a léčena pro somatické potíže, které bylo uzavřeno jako lymfadenopatie⁷² nezhoubného původu.

Dále dle průběhu onemocnění, které bylo v počátcích, asi v 17 letech, hodnoceno jako pouhé poruchy chování, v dalším průběhu pak komplikované nadměrným požíváním alkoholu, je nepochybně desorganizovaná⁷³ schizofrenie, nikoli paranoidní (pro nepřítomnost halucinací). Onemocnění není zlepšené natolik, aby bylo možné hovořit o reziduální formě⁷⁴. Agresivní chování ještě v nedávné době i při značné medikaci.

Závěr znalce oboru psychiatrie je, že posuzovaná v důsledku této choroby a v důsledku změn kvality jednotlivých psychických funkcí, zejména v důsledku závažných poruch myšlení, není schopna si sama obstarávat svoje záležitosti. Není schopna například adekvátně posoudit vlastní potřeby například v ohledu vůči vlastnímu tělesnému a duševnímu zdraví a nemoci. Vzhledem k tíži onemocnění nedoporučuje znalec ani její výsledek, a jelikož není schopná pochopit význam opatření, nedoručovat soudní rozhodnutí.

Rozhodnutím okresního soudu byla paní Božena, na základě předložených důkazů, úplně zbavena svéprávnosti.

Ihned poté soud provedl příslušná šetření k ustanovení opatrovníka nesvéprávné. Byla k této otázce vyslechnuta matka nesvéprávné a mladší sestra. Matka není schopna tuto funkci vykonávat z důvodu špatného zdravotního stavu. Sestra uvedla, že v žádném případě není ochotna vykonávat tuto funkci a nezná jinou vhodnou osobu pro výkon

---

⁷¹Nejčastější formou schizofrenní psychózy je paranoidní schizofrenie. Ta se projevuje zejména sluchovými, zrakovými, tělesnými, čichovými a chuťovými halucinacemi. Tyto bludy se mohou vlivem stresových situací ještě více stupňovat a mohou nabývat intrapsychického rázu, kdy si nemocný myslí, že mu jsou kradeny myšlenky anebo naopak, že mu jsou vkládány cizí myšlenky. U pacienta může být pozorováno agresivní chování.

⁷²Blíže nespecifikované onemocnění mízních uzlin (Petráčková, V., Kraus, J., a kol. Akademický slovník cizích slov, Praha, AV ČR, 1995, s. 469).

⁷³Forma schizofrenního psychotického onemocnění typická pro věk 15 - 25 let a charakterizovaná např. výraznou změnou emotivity a afektivity, nevhodným a necitlivým chováním k okolí, klackovitými, nevypočitatelnými a neslušnými verbálními projevy, dezorganizovaným a chaotickým myšlením a jednáním, bizarním chováním a oblečením, gimasováním, situací nepřiměřeným smíchem.

⁷⁴Pro tento typ je typický chronický průběh nemoci, doprovázený několika atakami, a narůstajícími tzv. negativními příznaky (zpomalené psychomotorické tempo, emoční otupělost, pasivita, oslabení vůle, sociální stažení...).

funkce opatrovníka. Starší sestra, podle sdělení léčebny, není s nesvéprávnou naprosto v žádném kontaktu.

Za této bezvýchodné situace, kdy se nepodařilo zajistit vhodnou osobu v rodině nesvéprávné, se soud pokusil o jednání přímo s městským úřadem, pod který nesvéprávná trvalým bydlištěm spadá, a to prostřednictvím starosty města. Jím bylo navrženo zajistit funkci opatrovníka především prostřednictvím rodiny.

Na základě sdělení ošetřujícího lékaře paní Boženy, tato není schopna do budoucna se sama o sebe postarat. I v budoucnu bude nutné umístění nesvéprávné v některém ústavu sociální péče – zřejmě ve spádové oblasti jejího trvalého bydliště. Ze spisu vyplývá, že nesvéprávná je nemajetná, s jejím důchodem hospodaří přímo léčebna. Pokud se týká opatrovnické funkce, půjde z větší části o formální záležitosti týkající se případného překladu pacientky nebo schválení některých finančních záležitostí, které bude možné zajistit písemnou formou.

Jelikož soud vyčerpal veškeré možnosti při zajištění opatrovníka v rodině nesvéprávné a opatrovanku není možné ponechat bez potřebné právní ochrany, nezbylo soudu než jejím opatrovníkem ustanovit Město v ...

Město v ... se proti tomuto rozhodnutí odvolalo. Jako odůvodnění odvolání byl fakt, že nesvéprávná byla dlouhodobě umístěna v psychiatrické léčebně, která se nachází mimo jeho působnost, a kam je poukazován i její invalidní důchod. Bylo by tudíž neschůdné pro Město v ... spravovat finanční záležitosti nesvéprávné. Věc byla postoupena příslušnému Krajskému soudu v ...

Šetřením Krajský soud v ... zjistil, že funkci opatrovníka by byl ochoten vykonávat příslušný městský úřad, v jehož působnosti se psychiatrická léčebna nachází. Tuto funkci již vykonává pro většinu nesvéprávných pacientů psychiatrické léčebny. Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto, že opatrovníkem nesvéprávné se ustanovuje město, v němž se nachází psychiatrická léčebna. Opatrovník je oprávněn jmenovanou opatrovanku zastupovat, činit jejím jménem právní úkony, spravovat její majetkové záležitosti. Takto rozhodl Krajský soud v ...

V případě paní Boženy nebylo možné zajistit opatrovníka z okruhu rodiny. Zřejmě i z důvodu jejího nevypočitatelného a problémového jednání se příbuzní nechtěli zhostit této funkce. Nésvéprávné, která byla nejprve opakovaně s krátkými pauzami, později dlouhodobě umístěna v psychiatrické léčebně a následně umístěna do

ústavu sociální péče, v těchto zařízeních byla poskytována potřebná péče a ochrana. Právní úprava jejích záležitostí, které je třeba zajišťovat, se proto jeví jako formální.

Kazuistika č. 4 – návrh na zahájení řízení podává soud

Návrh na zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům byl podán Okresním soudem v ... v souvislosti s řízením ve věci rozvodu manželství pana Josefa a paní Ivany. Návrh na rozvod podávala manželka a během jednání se pan Josef nestandardně projevoval, neodpovídal na otázky, udával nepravdivé údaje o jeho pracovních aktivitách, když se dostavil k jednání, jeho zevnějšek působil zanedbaně. Paní Ivana potvrdila soudu, že její manžel trpí psychickými potížemi, s nimiž se léčí a byl opakovaně hospitalizován v psychiatrické léčebně.

S ohledem na uvedené skutečnosti měl soud pochybnosti, zda žalovaný má procesní způsobilost, je schopen jednat samostatně před soudem. Proto soud podal návrh k zahájení řízení o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům pana Josefa.

Po zahájení řízení ve věci o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům byl soudem panu Josefovi ustanoven opatrovník pro toto řízení.

Soud provedl dokazování znaleckým posudkem, výslechem znalců, připojeným spisem soudu o rozvodu, výslechem manželky vyšetřovaného, svědeckou výpovědí matky vyšetřovaného, na základě nichž zjistil skutkový stav.

Řízení o rozvod manželství paní Ivany a pana Josefa, bylo odročeno na neurčito vzhledem k podanému podnětu na zahájení řízení o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům pana Josefa.

Z manželství se narodily dvě dcery, které byly rozsudkem stejného soudu svěřeny pro dobu do a po rozvodu do výchovy matky. Otcí podle rozsudku soudu bylo stanoveno na tyto děti výživné. Rodiče dětí víc jak dva roky nežijí ve společné domácnosti, děti bydlí s matkou a otec téměř rok výživné neplatí.

Podle výpovědi matky vyšetřovaného trpěl duševní chorobou jeho strýc. Tato pozorovala změny v chování vyšetřovaného již delší dobu a je jí známo, že se léčil již dvakrát v psychiatrické léčebně. Jeho matka s ním není v častém kontaktu a málo se stýká i se svými sourozenci, jen kontaktoval ohledně svých dluhů sestry.

Podle znaleckého posudku trpí pan Josef psychózou⁷⁵ schizofrenního okruhu. Jde o duševní chorobu, která se začala projevovat již tři roky před rozvodem. Jde o duševní poruchu, která se projevuje úbytkem zájmu, aktivity, sociálním a pracovním selháním, později se přidala vztahovačnost a podezíravost. Postupně se u něj prohluboval chorobou podmíněný defekt vůle a aktivity.

Od druhé hospitalizace v psychiatrické léčebně začal docházet na pravidelné kontroly do psychiatrické ambulance, kde mu byly předepisovány potřebné léky, ale v průběhu léčby i při znaleckém vyšetření jsou patrné chorobné příznaky - kusé a obsahově chudé odpovědi, šroubované vyjadřování, ochuzení emočních projevů, ostražitost, nedůvěřivost v jednání, ulpívavý podezíravý pohled, zpomalení myšlení, výrazný defekt vůle a činorodosti, naprosto mu chybí náhled choroby, z toho vyplývá snaha nepřiznat si žádné psychické potíže a z nich vyplývající problémy.

Vzhledem k chorobnému defektu vůle a plánovitosti není schopen soustavné výdělečné činnosti, doporučuje znalec, aby jmenovaný podal žádost o přiznání invalidního důchodu. Není schopen samostatně správně jednat s úřady a jinými institucemi, není schopen samostatně uzavírat smlouvy, nakládat s financemi a jiným majetkem přesahující hodnotu kolem 3 000,- Kč měsíčně. Znalec se také vyjádřil, že nelze vyloučit, že defekt vůle a aktivity vyšetřovaného je trvalý, zatím nelze jednoznačně rozhodnout. Je méně pravděpodobné, že se v průběhu další déletrvající psychiatrické léčby, ambulantní, případně ústavní, může zlepšit. Vyšetřovaný však není v době posuzování schopen konat sám žádné právní úkony, není schopen si nic vydělat, hospodařit s penězi, nelze považovat za věrohodné údaje vyšetřovaného o jeho chorobě, kterou si nepřiznává a zastírá ji.

Soudem byl ustanoven další znalec o vyšetření pana Josefa. Podle jeho posudku trpí jmenovaný duševním onemocněním z oblasti reziduální schizofrenie⁷⁶ a následnou

---

⁷⁵Jako psychózu označujeme takové duševní onemocnění, které mění prožívání člověka ve vztahu k okolí a k sobě samému. Během psychotického onemocnění dochází v různé míře ke změně všech základních kvalit našeho duševního života. Změny v myšlení, vnímání a citech dosahují takové intenzity, že člověk nedokáže odlišit, co je skutečné a co není.

⁷⁶Jde o chronické stadium schizofrenie, u kterého je jasný předchozí vývoj zahrnující několik atak s psychotickými příznaky a předcházející později v ireverzibilní negativní příznaky (zpomalené psychomotorické tempo, otupělost, pasivita, ztráta iniciativy, chudost řeči co do obsahu i frekvence, chudá nonverbální komunikace - výraz obličeje, ztráta kontakt očí, modulace hlasu a postoje, zanedbání zevnějšku a chudé sociální vztahy), jasná psychotická ataka v minulosti, převaha negativních rysů alespoň po dobu jednoho roku, nepřítomnost demence či jiné organické mozkové poruchy, nepřítomnost demence či jiné organické mozkové poruchy, nepřítomnost deprese.

postpsychotickou poruchou, defektem osobnosti. Stav je trvalý s možnými výkyvy k lepšímu či horšímu, v době vyšetřování není schopen samostatně uzavírat smlouvy a provádět jiné právní úkony, je sice schopen samostatně jít k lékaři a formálně dodržovat léčbu, není ale schopen pro nedostatek náhledu na onemocnění rozhodovat o formě navržené léčby, není schopen samostatně nakládat s majetkem a financemi, přesahující hodnotu 3 000,- Kč měsíčně.

I když byl původní posudek vypracován vzorně, uvádí znalec, pro delší sledování pacienta bylo nyní možno se diagnosticky přesněji vyjádřit a tím podpořit závěry předchozího posudku. Revidující znalec se vyjádřil, že vyšetřovaného léčí asi rok, navštěvuje ho asi jednou měsíčně, a proto se vyjádřil s větší určitostí v tom, že stav vyšetřovaného je trvalý, podle svědků nemá žádný příjem.

Soud po provedeném dokazování dospěl k závěru, že bylo prokázáno, že pan Josef trpí duševní poruchou, která není jen přechodná, ale trvalá, léčí se na psychiatrii, nemá patřičný náhled choroby, není schopen samostatně uzavírat smlouvy a provádět jiné právní úkony. Není schopen žádného jednání, u něhož by domýšlel právní důsledky. Neumí správně hospodařit s financemi, neboť bez domýšlení důsledků se zadlužuje, není schopen soustavné výdělečné činnosti, dluhy není schopen splácet.

Soud ho proto způsobilosti k právním úkonům zbavil. Soud upustil od výslechu vyšetřovaného, neboť je zřejmé, že jeho chování i reakce ne průběh řízení je důsledkem duševní poruchy. Jeho výpověď by neměla vliv na rozhodnutí soudu.

Poté bylo zahájeno řízení o ustanovení opatrovníka panu Josefovi. Protože soud nejprve pro funkci opatrovníka hledá mezi příbuznými nesvéprávného, byla soudem oslovena i jeho matka, která s touto funkcí souhlasila. Proto byla soudem ustanovena jako opatrovník panu Josefovi. Ten se ovšem proti tomuto usnesení odvolal. Věc byla předložena Krajskému soudu v ... k rozhodnutí o odvolání. Krajský soud, jako soud odvolací po zjištění, že odvolání bylo podáno včas, legitimním subjektem a že jde o rozhodnutí, proti němuž je odvolání přípustné, přezkoumal napadené rozhodnutí, aniž bylo třeba ve věci nařizovat jednání a dospěl k závěru, že odvolání není opodstatněné⁷⁷ a napadené části usnesení okresního soudu potvrdil.

---

⁷⁷Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, § 10 odst. 1, § 204 odst. 1, § 201, § 202, § 214 odst. 2 písm. c).

Asi za půl roku obdržel soud od pana Josefa písemnost, ve které žádá soud o vrácení způsobilosti k právním úkonům. K nařízenému jednání se poté nedostavil. Přítomna byla jeho opatrovnice – matka. Z její výpovědi vyplývá, že je se synem v kontaktu prakticky denně, zajišťuje mu jídlo. O jednání mu řekla a také, kdy bude. Její syn se má léčit, ale při hovoru s jeho ošetřujícím lékařem zjistila, že tam pan Josef nedochází. Lékař mu předepsal léky a ty opatrovnice jmenovanému předala. Je s ním špatná komunikace, na dotaz zda bere léky, jí neodpověděl.

Situace se zklidnila poté, co došlo ke zbavení způsobilosti k právním úkonům. Vyřídilo se mnoho záležitostí a matka zajistila, aby veškerá korespondence chodila jí, jako opatrovníkovi. Pan Josef již nedostává do rukou upomínky z neplacených půjček. Matka mu zajišťuje jídlo. Byl na tom špatně i fyzicky. Nyní se po fyzické stránce zlepšil, je v klidu a není zasvěcován do plné problematiky.

Zdržuje se stále v bytě v jeho trvalém bydlišti. Není dosud plně způsobilý si sám vyřizovat záležitosti. Nechodí na žádná jednání soudu, nepřišel ani k psychologovi na vyšetření. Posun k lepšímu je v tom, že v bytě udržuje pořádek. Chodí stále v jednom oblečení, které si může vyprat. Opatrovnice uvedla, že by měl její syn více spolupracovat s lékaři a postupně by se mohl zlepšit. Do budoucna si pak vyřizovat svoje záležitosti, ale až prokáže, že toto sám zvládne. Jenže on se necítí být nemocen.

Soud návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům pana Josefa zamítl.

Je možno se domnívat, že případ pana Josefa je složitější v tom směru, že nesvéprávný si sám nechce přiznat, že je nemocný a potřebuje lékařskou péči, aby se jeho psychický stav zlepšil. Je zřejmé, že opatrovník má zájem na jeho prospívání a jeho záležitostech a svou funkci vykonává dobře. Do jisté míry si některé záležitosti dovede pan Josef udělat sám. V jeho případě by mohlo být vhodnější některé z řešení, které je zakotveno v novém Občanském zákoníku. Lze se domnívat, že nynější opatření jmenovaný vnímá, jako ponižující.

Závěr

Ve své bakalářské práci se zabývám tématem opatrovnictví dospělých. Omezování či zbavování osob dospělých způsobilosti k právním úkonům a jejich postavením v právním jednání. Moje poznatky a zkušenosti jsou z části pracovní, a to z pozice sociální pracovnice odboru sociálních věcí. O toto téma a s ním související se zajímám i z důvodu osobních. Mám syna, který se v budoucnu může potýkat právě s těmito problémy.

Práce je zaměřena více na právní stránku věci, ale úzce s tímto problémem souvisí i sociální sféra. Jedna strana mince jsou právní úpravy a vymezení, druhá strana je ta lidská. I když je osoba zbavena či omezena ve způsobilosti k právním úkonům, stále je to člověk se svými lidskými právy. Na to bychom neměli zapomínat. Hovoří se o ochraně takové osoby, ochrana je víceméně směřována na majetkoprávní záležitosti. Kde jsou ovšem každodenní situace. Ne každý nesvéprávný je takzvaně „úplně mimo“ a je mu jedno, co se s ním děje. Vždycky je důležité i v jakém prostředí žije a s kým je ve styku, jaká je kvalita života opatrovance.

Taktéž osoba opatrovníka je pro nesvéprávného důležitá. Do určité míry ovlivňuje jeho život. Je to sice funkce dobrovolná a neplacená, ale i náročná a v neposlední řadě nevděčná. V legislativě není určeno, jak má opatrovnictví být vykonáváno. Nejsou žádné metodické pokyny, které by opatrovníka vedly. Je i nedostatečná kontrola nad výkonem opatrovnictví. Soud kontroluje pouze hospodaření s majetkem a financemi opatrovaného. Stávají se i případy, kdy výkon opatrovnictví není ve shodě s morálními zásadami.

Naopak je větší část opatrovníků, kteří i přes všechny nedostatky, vykonávají svou funkci, jak nejlépe umí. Svým opatrovancům se věnují a pomáhají jim při řešení různých problémů. Jde jim opravdu o jejich kvalitní život, což někdy obnáší pro opatrovníka velkou nejen časovou zátěž.

V letošním roce byl schválen nový občanský zákoník, který vstoupí v platnost od 1. 1. 2014 a v něm jsou zakotveny varianty možného řešení problematických situací. Jde především o takzvanou pomoc při rozhodování. Až budoucí čas ukáže, jak se tyto

změny projeví v praktickém životě, jak opatrovanců, tak opatrovníků a jejich blízkého okolí.

Použila jsem kvalitativního výzkumu za použití jednotlivých kazuistických případů a jejich komentářem.

Resumé

Bakalářská práce „Opatrovnictví dospělých – právní jednání osob se zdravotním postižením“ se pokouší přiblížit složitost a komplikované životní situace osob, které jsou zbavené či omezené ve způsobilosti k právním úkonům. Legislativní ošetření těchto lidí je v současnosti nevyhovující. Jsou požadavky na změny, které by s platností nového Občanského zákoníku alespoň v některých směrech měly nastat. Obecně se o této problematice málo ví.

První část je zaměřena na základní pojmy a jejich vysvětlení. Druhá část se zabývá přístupy společnosti k osobám se zdravotním postižením. Ve třetí části jsou přiblíženy vybrané právní předpisy a čtvrtá část hovoří o problémech, vyplývajících ze současné české právní úpravy. Pátá kapitola nastiňuje požadované změny a v poslední kapitole jsou uvedeny jednotlivé kazuistiky a jejich komentář.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na problematiku opatrovnictví dospělých osob a zbavování těchto osob způsobilosti k právním úkonům, v současné právní úpravě. Nahlíží na postavení nesvéprávných ve společnosti. Jsou zmíněny cesty k možnému zlepšení situace v této oblasti.

V teoretické části jsou popsány základní pojmy, vyskytující se v dané oblasti, přístupy společnosti ke zdravotně postiženým, vybrané platné právní podklady. Empirická část je zaměřena na analýzu několika případů, v nichž byla upravována způsobilost k právním úkonům.

Annotation

My bachelor thesis focuses on the nursing care of the adult people and how to rid these people of legal capacity within current legislation. It is consulting the status of legally incapable people in the society. I also mention possible ways of improving the situation in this sphere.

In the theoretical part I explain basic terminology occurring in the given sphere, the attitude of society to the disabled people, and the chosen valid legal bases. The empirical part aims at the analysis of several concrete examples of adjusting legal capacity.

Použitá literatura a zdroje:

1. Zákon č. 1/1993, Ústava České republiky.
2. Zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod.
3. Zákon č. 99/1963, Občanský soudní řád, v platném znění.
4. Zákon č. 40/1964, Občanský zákoník, v platném znění.
5. Zákon č. 101/2000, O ochraně osobních údajů, v platném znění.
6. Zákon č. 108/2006, O sociálních službách, v platném znění.
7. Zákon č. 89/2012, nový Občanský zákoník.

8. HENDL. J., *Kvalitativní výzkum*, 1.vyd. Praha: Portál, 2005, 408 s., ISBN 80-7367-040-2.
9. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al. *Člověk - prostředí - výchova: K otázkám sociální pedagogiky*, Brno: Paido, 2001, 199 s., ISBN 80-7315-004-2.
10. KRAUS, B., *Základy sociální pedagogiky*. 1.vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3.
11. MADAR, Z. A KOL. *Slovník českého práva*. 1.vyd. Praha: Linde Praha, 1995, 1390 s., ISBN 80-85647-62-1.
12. MAREČKOVÁ, J., MATIAŠKO, M., *Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání*, Linde Praha, 2010, 223 s., ISBN 978-80-7201-801-7.
13. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, 2.vyd. Praha: Portál, 2008, 272 s., ISBN 978-80-7367-368-0.
14. *Mental Disability Advocacy Center*, 2007, ISBN: 978-963-87395-9-9.
15. PETRÁČKOVÁ, V., KRAUS, J., a kol., *Akademický slovník cizích slov*, naklad. AV ČR Praha, 1995, 834 s., ISBN 80-200-0607-9.
16. ŠVAŘÍČEK, R., *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, 1.vyd. Praha: Portál, 2007, 384 s., ISBN 978-80-7367-313-0.
17. ŠVESTKA, J., JEHLÍČKA, O., ŠKÁROVÁ, M., SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 10. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, 1491 s., ISBN 80-7179-486-4.

18. ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HUMLÁK, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. 1373 s., ISBN 978-80-7400-108-6.
19. *Právo a rodina*. Praha: Linde nakladatelství s.r.o., roč. 2007, č. 9, ISSN 1212-866X.
20. *Právo a rodina*. Praha: Linde nakladatelství s.r.o., roč. 2005, č. 12, ISSN 1212-866X.
21. <http://reformaopatrovnictvi.cz/dokumenty/mezinarodni-dokumenty-25.html> ze dne 12. 2. 2011
22. <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=481> ze dne 12. 2. 2011
23. <http://iuridictum.pecina.cz> ze dne 28. 1. 2012
24. <http://www.mdac.info/en> ze dne 12. 2. 2012
25. <http://www.zakonycr.cz/seznamy/040-1964-sb-obcansky-zakonik.html> ze dne 5. 7. 2012
26. [http://iuridictum.pecina.cz/w/Občanský zákoník](http://iuridictum.pecina.cz/w/Obcansky_zakonik) ze dne 3. 8. ze dne 2012
27. <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=623> ze dne 6. 11. 2012
28. <http://reformaopatrovnictvi.cz/uvod/o-mdac-a-lize-14.html> ze dne 12.10.2012
29. www.tajemnici.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=200006&id_dokumenty=3281 ze dne 8. 11. 2012
30. <http://nemoci.vitalion.cz/schizofrenie/> ze dne 12. 11. 2012
31. <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/hebefrenni-schizofrenie> ze dne 12. 11. 2012